

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016, p. 361-380
DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9360>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 22.02.2016 ✓ Accepted/Kabul: 16.06.2016
✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Ahmet KARTAL – Prof. Dr. Bekir ÇINAR

This article was checked by iThenticate.

ON BEŞİNCİ YÜZYIL ANADOLUSUNDA BİR ZEYİNİ DERVİŞİN YOLCULUĞU: ŞEYH MEHMED ÇELEBİ VE DİVANI (*HIZIR-NÂME*)*

Sibel KOCAER**

ÖZET

Eğirdir Zeyni tekkesi postnişini Şeyh Mehmed Çelebi (ö. 898/1493-4) tarafından yazılmış olan *Divân-ı Şeyh Mehmed Çelebi/Divân-ı Şeyh Muhyiddin* (880/1476) akademik çalışmalarda *Hızır-nâme* adıyla tanınmaktadır. Seksen Türkçe şiirden oluşan bu eser, bir gazi-dervişin Hızır'ın himmeti sayesinde yaptığı miraç yolculuğu ile Kafdağı gibi mitolojik yerlere ve dünyanın çeşitli bölgelerine yaptığı yolculuklardan bahseder. Ayrıca, tasavvuf ve gaza yazınının önemli bir ismi olan Hacı Bektaş da bazı şiirlerde dikkat çekici bir rolle karşımıza çıkar. Özellikle anlatıcı-şair konumunda olan gazi-dervişi Osmanlı ordusunun başına geçirdiği şiirlerde anlatının genelini etkileyen belirleyici bir role sahiptir.

Hızır-nâme'yi oluşturan şiirler bir bütün olarak okunduğunda iki temel özellik öne çıkar. Bunlardan birincisi dervişin Hızır ile birlikte gerçekleştirdiği miraç yolculuğudur. Diğeri ise bu yolculuğun otobiyografik bir tarzda, birinci şahıs anlatıcı tarafından anlatılıyor olmasıdır. Bu iki özellik ile *Hızır-nâme* yazıldığı dönemdeki diğer Türkçe eserlerden belirgin bir biçimde ayrılır. Bu kısa makalede *Hızır-nâme*'yi döneminin diğer eserlerinden ayıran özellikleri ile Eğirdir bölgesi arasındaki ilişki üzerinde durulacak ve yazıldığı yerin tarihsel, kültürel ve bölgesel koşullarının *Hızır-nâme* üzerindeki biçimlendirici etkisine dikkat çekilecektir.

Eğirdir uzun yıllar Osmanlılar ve Karamanoğulları arasında bir sınır bölgesi olarak kalmıştır. Ayrıca Eğirdir, Anadolu tasavvufunun önemli eğitim merkezlerinden birisi olan Sadreddin Konevî Dergâhı Kütüphanesi'nin bulunduğu Konya'ya oldukça yakın bir konumdadır. Bu hem birbirinden farklı hem de birbirini tamamlayan bölgesel şartların birlikteliği *Hızır-nâme*'yi oluşturan şiirlerin içeriğini de bu

* Bu makale “The Journey of an Ottoman Warrior Dervish: *The Hızırname (Book of Khidr)* Sources and Reception” başlıklı doktora tezinden hazırlanmıştır, bkz. Kocaer 2015. Makale hazırlanırken içerik ve kaynakça güncellenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, El-mek: skocaer@ogu.edu.tr

doğrultuda şekillendirmiştir. Bu şiirlerde Anadolu'da gelişen ve zenginleşen gaza ve tasavvuf edebiyatı ile merkezi Konya olan ve İbnü'l-Arabî ve takipçilerinin etrafında oluşmuş olan külliyyatın izleri bir arada yer alır. Bu birliktelik sembolik bir biçimde Hızır ve Hacı Bektaş'ın şiirlerdeki konumlarında ve rollerinde gözlemlenebilir. Ayrıca, dikkat çekici bir biçimde, şair eser boyunca iki ayrı mahlas kullanır ve her şiirin sonunda bu mahlaslardan birisine, bazı şiirlerde ise ikisine birden yer verir. Birisi Türkçe ve diğeri Arapça olan bu mahlaslar da -Dolu ve Muhyiddin- benzer şekilde, yolları Eğirdir bölgesinde kesişen farklı yazın geleneklerinin ve sözlü anlatıların temsilcileri olarak okunabilirler.

Anahtar Kelimeler: Eğirdir, Hacı Bektaş, Hızır, Konya, Sadreddin Konevî Dergâhı Kütüphanesi, Zeyniyye.

THE JOURNEY OF A ZEYNI DERVISH IN FIFTEENTH CENTURY ANATOLIA: ŞEYH MEHMED ÇELEBİ AND HIS DIVAN (*HIZIR-NÂME*)

ABSTRACT

The *Divan-ı Şeyh Muhyiddin/Divan-ı Şeyh Mehmed Çelebi* (880/1476), written by Şeyh Mehmed Çelebi (d. 898/1493-4) who was a sheikh at the Zeyni dervish lodge in Eğirdir, is known as the *Hızır-nâme* (*Book of Khidr*) in scholarship. The work consists of eighty poems which narrate the travels of a warrior dervish figure in the heavenly realm and to various territories on Earth under the guidance or the spiritual blessing (*himmet*) of Khidr. Another important figure of Ottoman sufism, Hacı Bektaş, also plays a prominent role in some sections of the narrative, especially as he appoints the warrior dervish, who is the poet-narrator, the head of the Ottoman army.

There are two prominent features in the *Hızır-nâme*. The first one is the ascension (*mîraj*) journey of the dervish accompanied by Khidr, and the second one is the narration of this journey in an autobiographical style; that is, by a first-person narrator. Both features distinguish the *Hızır-nâme* from other Turkish works of its time. This short article will focus on the links between the intrinsic features of the *Hızır-nâme* and the region of Eğirdir, and will point out the historical, cultural and regional aspects of Eğirdir which apparently had an influence on the textual features of the *Hızır-nâme*.

Eğirdir stayed as a border-zone between the Ottomans and the Karamanids for many years. Also, Eğirdir was in the vicinity of Konya, therefore in the vicinity of the Konevi Library, one of the most important education centres for dervishes at that time. Togetherness of these two regional conditions, which differ from and complement each other simultaneously, has shaped the content of the poems in the *Hızır-nâme* accordingly. The poems include both the traces of epics and mystical literature that have developed in Anatolia and the works of Ibn 'Arabi and his followers. This togetherness can also be traced in the roles and portrayals of Khidr and Hacı Bektaş in the poems. Also, intriguingly, the poet uses two pennames throughout the text and at the end of each poem he mentions his penname. In some poems he mentions both of

Turkish Studies

his pennames. These pennames, one of Arabic origin, Muhyiddin, and one of Turkish origin, Dolu, can be read as representing the abovementioned written sources and oral narratives, which co-existed in Eğirdir in the fifteenth century.

STRUCTURED ABSTRACT

As a composite text self-narrating the journey of a dervish figure under the spiritual blessing (*himmet*) of Khidr, and his leadership in the battle at the Eastern frontiers of the Ottomans under the spiritual blessing of Hacı Bektaş, the *Hızır-nâme* provides intriguing material about mythology, frontier literature, epics, religious texts and mystical literature. During the journey the dervish visits various places, both in the heavens and on Earth, and meets warriors and dervishes in Anatolia.

Two particular characteristics in the *Hızır-nâme* make this text unusual among other Anatolian Turkish works. The first one is a detailed description of a non-prophetic ascension journey, and the second one is the first person narrator. This article focuses on the links between the intrinsic features of the *Hızır-nâme* and the region of Eğirdir which had an influence on the content and textual features of the *Hızır-nâme*. The region of Eğirdir, being in the vicinity of Konya, had close connections with the literary heritage of the former Karamanid capital, and therefore quite likely with the books of the Konevi library. Also, being a frontier region between the Ottomans and Karamanids, the city experienced a good deal of instability over a long period of time.

Eğirdir first became an Ottoman city in 793/1391, during the reign of Bayezid I. After the Ankara War (1402) between Bayezid and Timur, the Ottomans lost the city. It was Murad II who took the city again in 1425-26. After that Eğirdir stayed as a border zone between the Ottomans and the Karamanids for a long period of time. When Şeyh Mehmed Çelebi completed the *Hızır-nâme*, Eğirdir had already been an Ottoman city for almost fifty years. However, even after its conquest by the Ottomans, the city was attacked by the Karamanids until the conquest of their lands by Mehmed II. In addition to the tension caused by the Ottoman-Karamanid rivalry in the region, the collaboration of the Karamanids with the Akkoyunlu state made the situation even more problematic for the Ottoman side.

In the *Hızır-nâme*, the dervish attends two main gatherings en route. The first one describes entering into a state of ecstasy and symbolizes *sama'* rituals of the dervish groups. The second one describes the meeting of all the warriors and the dervishes in Anatolia followed by a military campaign in the next poem. The poet mentions the names of the participants one by one and the list includes ninety names with various titles, such as *baba*, *dede* and *gazi*. Surprisingly, the first name mentioned in this community is not one of the popular figures in the literary canon, but Dedegi, a much less well-known figure. Then the next poem continues with Hacı Bektaş, and he is introduced as guarding the Ottoman lands. In this poem, Hacı Bektaş lifts the dervish onto his horse and appoints the dervish the head of the Ottoman army. The Ottoman army wins the war. The war scene in the

Turkish Studies

Hızır-nâme and the great gathering of the warriors and dervish should be examined within the historical context of the Ottoman-Karamanid rivalry and Ottoman-Akkoyunlu rivalry.

The non-prophetic journey and its description by the first-person narrator indicate that the *Hızır-nâme* should be considered as one of the works related to the Ekberi-Konevi school in Anatolia. In the primary sources of the Ekberi-Konevi school, the only means to gain the knowledge of creation is visionary experiences, and, the vision of someone who attains this stage is explained with reference to the word *kashf* (unveiling) in these texts. Similarly, the visions of the dervish in the *Hızır-nâme* is also expressed through the same word. There are also other key terms which are shared both by the Ekberi-Konevi sources and the *Hızır-nâme*. Also, it is known that Ibn 'Arabi (d. 1240) tells of his own *miraj* in four narratives: 1. *al-Isra' ila al-Maqam al-Asra* (594/1197), which is known as the *Kitab al-Miraj*; 2. *Risalat al-anwar* (602/1205-6); 3-4. Two chapters in the *Futuh al-Makkiyah* (598/1202-629/1232). Among these works, the *Kitab al-Miraj* is especially important for the *Hızır-nâme* in terms of its sources, as there is a recital (*sama'*) record in the manuscript which tells that this copy was authorized by reading before Ibn 'Arabi himself in 1235.

The diversity of the sources of the *Hızır-nâme* is paralleled by the use of two different pennames by the poet: Muhyiddin and Dolu. While Dolu connects the text to the vernacular Turkish of Anatolia and to the Yunus-style poetry, Muhyiddin on the other hand, which echoes the celebrated sheikh Ibn 'Arabi, connects the text to the Ekberi-Konevi school.

Keywords: Eğirdir, Hacı Bektaş, Hızır, Konevi Library, Konya, Zeyniyye.

Giriş: Şeyh Mehmed Çelebi'nin Divanı (*Hızır-nâme*)

Günümüz akademik çalışmalarında *Hızır-nâme* (1476) adıyla bilinen manzum eser (örneğin, bkz. Ocak 2008), birkaç cümlelik Arapça mensur bir giriş ile Farsça başlıklarla yazılmış seksen Türkçe şiirden oluşur.¹ Elimizdeki yazma nüshalar bu eseri Şeyh Mehmed Çelebi'nin divanı olarak tanırlar. Ayrıca, şairin mahlasına atıfla eserden Şeyh Muhyiddin'in divanı olarak bahseden nüshalar da vardır (örneğin, bkz. Bardakçı 2008: 121). Eserin müellif nüshası günümüze ulaşmamıştır.

Hızır-nâme'nin şu anda bilinen on iki yazma nüshası vardır. *Eğirdir Zeyni Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divânı* başlıklı çalışmada Mehmet N. Bardakçı bu nüshaların dokuzu hakkında bilgi verir (Bardakçı 2008: 101-105). Bu nüshalar içinde en erken tarihli olanı bugün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir ve tarihsizdir. Bu nüsha aynı zamanda *Hızır-nâme*'nin yazıldığı döneme en yakın kabul edilen nüshadır (Ocak 2008: 419). Bardakçı'nın çalışmasında bahsedilen diğer nüshalar ise Hüseyin Ayan'ın özel kitaplığında, Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesi'nde, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde, Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi'nde, Konya Koyunoğlu Müzesi Kitaplığı'nda, Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Yapı Kredi Sermer Çifter

¹ *Hızır-nâme* başlığını taşıyan farklı bir eser için bkz. Altınok 2007. Bu eserin yazarı es-Seyyid Ali-zâde Hasan b. Müslim'dir ve elimizdeki tek yazma nüshası 1848 tarihlidir. Eser ehl-i beyt sevgisi ve on iki imam ile Alevi-Bektaş öğretileri hakkındadır.

Araştırma Kütüphanesi'nde ve Milli Kütüphane Türk Dil Kurumu Kitaplığı'ndadır. Bu nüshalar dışında *Hızır-nâme*'nin, bir tanesi Berlin'de (Franke 2000: 225-233), bir tanesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde (Bayram 2008: 65) ve bir diğeri de Koç Üniversitesi Kütüphanesi'nde olmak üzere üç yazma nüshası daha vardır. Koç Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüsha dijital ortama aktarılmıştır ve internet üzerinden okuyucu erişimine açılmıştır.²

Bilindiği kadarıyla Şeyh Mehmed Çelebi'nin divanı akademik dünyaya ilk kez 1919 yılında, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* kitabı ile M. Fuad Köprülü tarafından, *Hızır-nâme* adıyla tanıtılmıştır. Yazarı tarafından *Hızır-nâme* şeklinde bir tanımlama veya adlandırma yapılmamış olmasına rağmen eserin bugün bu adla da biliniyor olmasının sebebi, dervişin birçok şiirde Hızır'ın himmetinden ve onu tekrar görme isteğinden bahsetmesi ve yolculuklarında Hızır'ın kendisine eşlik etmesi olmalıdır.

Hızır-nâme'yi akademik dünyaya tanıtan çalışmasında Köprülü, metnin içeriğinden yola çıkarak, Bektaşî tarikatının kuruluş tarihi hakkındaki mevcut görüşlere itiraz eder ve tarikatın kuruluş tarihinin on altıncı yüzyıldan en az yarım yüzyıl ve belki de bir tam yüzyıl geriye götürülmesi gerektiğini ileri sürer. Köprülü'den sonra *Hızır-nâme* üzerine yapılan incelemelerde ise bu konu araştırılmamış, yapılan çalışmalar genel itibarıyla metnin edisyon kritiği, transkripsiyon alfabeti ile yazımı veya dil özellikleri üzerine olmuştur.³ Bununla birlikte Köprülü'nün bu görüşlerine atıf yapan⁴ veya çeşitli itirazlarda bulunan yayınlar mevcuttur.⁵

Şeyh Mehmed Çelebi'den ve *Hızır-nâme*'den bahseden edebiyat tarihleri ise metnin içeriği hakkında çeşitli bilgiler verirler ve bu eserin Türk edebiyatı tarihi içindeki önemine değinirler (Alpay Tekin 1995: 207; Kartal 2014: 319-321; Kocatürk 1964: 283-288; Kut 1998: 40; Şentürk ve Kartal 2004: 207). Gönül Tekin, Anadolu'da Yunus tarzının oluşumunda Yesevi dervişlerinin etkisine dikkat çektiği "Turkish Literature" başlıklı makalesinde, Şeyh Mehmed Çelebi'nin şiirleri ile Yunus Emre'nin şiirleri arasında içerik ve üslup açısından bir bağ kurar ve *Hızır-nâme*'yi oluşturan şiirleri 'Yunus tarzı'⁶ şiirler olarak tanımlar (Alpay Tekin 1991).⁷

Hızır-nâme'deki şiirlerin çoğu mesnevi biçimdedir, fakat bununla birlikte gazel, murabba ve kıta biçiminde yazılmış şiirler de vardır. Şair, biri Arapça ve diğeri Türkçe, Muh(y)iddin ve Dolu, olmak üzere iki ayrı mahlas kullanır ve her şiirin sonunda mahlasına yer verir. Bazı şiirlerde ise iki mahlasını da dönüşümlü olarak kullanır veya bir beytin içinde her iki mahlasını da anar. Her iki mahlas da benzer anlamlar içermektedir; Allah aşkını ve Allah'a kavuşmayı simgeler.

² Bkz. <<http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/MC/id/6002>>.

³ Bkz. Alay 2005; Bulut 2003; Erturan 2009; Karaduman 2004. Ayrıca bkz. Bardakçı 2008. Mehmet N. Bardakçı günümüze ulaşan en erken tarihli nüshayı dört farklı nüshayla karşılaştırarak Latin harflerine aktarmıştır.

⁴ "*Hızırname*'nin Bektaşîliğe Dair Malumatı ve Bektaşî Kültüründe Hızır İnancı" başlıklı makalesinde Saffet Sarıkaya Köprülü'nün görüşlerine katılır ve *Hızır-nâme*'deki şiirlere atıf yaparak Köprülü'nün Bektaşîlik tarikatının kuruluş tarihine dair düşüncelerinde haklı olduğunu ileri sürer, bkz. Sarıkaya 2007.

⁵ Örneğin bkz. Altunmeral 2013, 506; Ocak 2008, 418. Köprülü'nün görüşlerine itiraz eden çalışmalarda itirazların nedenlerine dair bir gerekçe veya *Hızır-nâme*'nin Bektaşîlik ile ilişkisi hakkında yapılmış bir inceleme yoktur.

⁶ Yunus Emre'nin kimliği ve şiirleri çok sayıda akademik araştırmaya ve yayına konu olmuştur. *Divân*'ı birçok kez basılmıştır, fakat divandaki şiir sayısı edisyonlara göre farklılık gösterir, örneğin bkz. Gölpınarlı 2013; Tatçı 1997. Annemarie Schimmel, Abdülbaki Gölpınarlı'nın hazırlamış olduğu divan hakkında bilgi verirken, Gölpınarlı'nın ilk baskıda olan birçok şiiri divanın sonraki baskılarına dâhil etmediğini ve divandan çıkarmış olduğu şiirler arasında herkesçe bilinen meşhur şiirlerin de olduğunu belirtir (Schimmel 1981, 80). Bu durum Yunus tarzı şiirlerin Anadolu'daki şöhretini göstermekle birlikte, hangi şiirin kim tarafından yazılmış olduğu konusundaki karışıklık ve tartışmalar, bu şiirlerin yaygın bir biçimde sözlü olarak dolaşımında olduğuna işaret eder. Schimmel'in dikkat çektiği üzere, bugün hangi şiirlerin Yunus Emre'ye ait olduğunu tam olarak tespit etmek mümkün olmasa da, Yunus adı Anadolu'da şekillenen tasavvufî şiir geleneğini tanımlayan bir ad haline gelmiştir (Schimmel 1981, 59). *Hızır-nâme*'yi oluşturan şiirler de dil ve üslup özellikleriyle bu şiir geleneğinin bir devamıdır.

⁷ Yesevîlik hakkında son yıllarda yapılan araştırmalar için bkz. DeWeese 2012a; DeWeese 2012b; DeWeese 2012c; Karamustafa 2005; Yıldırım 2011b.

Turkish Studies

Divandaki seksen şiirin müellif tarafından bu sırayla mı yazılmış olduğu veya bu şiirler bir araya getirilirken müellif tarafından bilinçli bir sıra takip edilip edilmediği konusunda kesin bir hükme varmak güçtür. Divanda şiirlerin sırasına işaret eden herhangi bir ibare yoktur. Hem her şiirin mahlasla sonlanarak başlı başına bir bütünlük oluşturuyor olması hem de birbirini takip eden bazı şiirler arasındaki anlam kopuklukları ile birbirini tekrar eden ifadeler ve tasvirler, bu şiirlerin daha sonra bir araya getirilmiş olabileceğini düşündürür, fakat metnin hiçbir yerinde buna işaret eden bir bilgi yoktur. Bununla birlikte, eserin kendi bütünlüğü içinde başlangıç ve bitiş bölümleri belirli bir düzen içinde yazılmıştır ve dönemin diğer eserlerinde olduğu gibi metin, tevhid, münacat ve naat bölümleriyle açılır ve bir nasihat bölümü ile kapanır.

Genel hatlarıyla *Hızır-nâme*, derviş Muhyiddin'in Hızır ile birlikte çıktığı miraç yolculuğunu anlatan, Osmanlı ordusunun Doğu seferinden bahseden ve dervişin Mekke ve Medine ziyaretini anlatan bir metindir. Dervişin Kafdağı'na yaptığı yolculuğu anlatan şiirler metnin bütünü içinde hatırı sayılır bir yere sahiptir. Anlatıcı-şair ayrıca Acem ve Hitay-ı Çin gibi farklı bölgelere yaptığı yolculuklardan da bahseder. Dervişin Hızır ile birlikte âb-ı hayâtı ziyaretinden bahseden şiir ise anlatının bütünü içindeki eren, gazi, veli ve insan-ı kâmil mefhumlarının anlaşılması açısından önemli ipuçları içerir.⁸

Metnin hemen başında, üçüncü sırada yer alan şiirde şair çıktığı 'yol' hakkında bazı bilgiler verir. Bu yol "gayb erenler yolu"dur ve bu yoldan giden "yol eri" hakikate ulaşır. Bu yol aynı zamanda "cezbe yolu" olarak da tarif edilir:

Cezbe yoludur bu yol açıl gözüñ
Sür erenler hâk-i pâyine yüzün⁹ (s. 10)

Bu şiiri takip eden üç şiirde Hz. Muhammed'in miraç mucizesine değinilir ve altıncı şiirden itibaren derviş, Hz. Muhammed'in kendisini ziyaretini anlatmaya başlar. İlerleyen şiirlerde iki ayrı yerde bu gecenin aynı zamanda Kadir gecesi olduğundan bahsedilecektir. Altıncı şiir bu geceyi şöyle tasvir eder:

Âhîr zamân peygamberi ol şadr-ı bedr işbu gice
'Arşda yürür sancaqları itdi nazar işbu gice (s. 14)

Ve hemen arkasından gelen yedinci şiirde Hz. Muhammed, derviş elinden tutup odasından dışarı çıkarır:

Meger bir bahr-i ahdar içre hayrân kalmışdum ben
Elüm alub meded itdi getürdi taşra ol sultân

Baňa varlık nazarları ile kıldı nazar anda
Menâzil kat' olub derhâl yitişdürdi nice ihsân (s. 16-17)

Bu beyitlerin yer aldığı şiirin arkasından gelen, sekizinci şiirin son beyti ise, miraç yolculuğunun başlangıcını tasavvuf geleneğinin içinden gelen güçlü bir sesle tasvir eder:

Cânına bu Muhyiddînün tölmiş durur Hâk cezbesi

⁸ Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Kocaer 2105, 132-161.

⁹ Alıntılar için bkz. Koç Üniversitesi Kütüphanesi tarafından dijital ortama aktarılan nüsha:

<<http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/MC/id/6002>>

Alıntılarını gösteren sayfa numaraları nüshanın internet ortamındaki dijital sayfa numaralarıdır.

Pervāz urur göñül kuşu dāim yönüm senden yaña¹⁰ (s. 18)

Bu beyitle birlikte dervişin göklerdeki miraç yolcuğu başlar ve bunun hemen arkasından gelen beyitte, yani dokuzuncu şiirin ilk beytinde, dervişini miraca çıkmış olarak görürüz:

Ādem nebī gördüm turur Hāq hāzretine yüz urur
Biñ biñ melek karşı turur seyr eyledüm ucdan uca

‘Īsā nebī aldı bile göstermege ‘ālemleri
Gördüm melekler bī-hisāb seyr eyledüm ucdan uca (s. 19)

Bu beyitleri takip eden ve miraç yolculuğunu anlatan şiirlerde, derviş, peygamberlerle ve meleklerle görüşür, ilahî sırlar kendisine keşfolunur ve varlığın sırrına erişir. Daha sonra yolculuk, Kafdağı ile devam eder ve bu yolculukta da kendisine Hızır eşlik eder:

Hızır nebīle Kāf dağın seyr eyledüm başdan başa
Bir şehre vardum bī-hisāb seyr eyledüm başdan başa (s. 25)

Kafdağı, anlatı boyunca tasviri en çok yapılan yerdir. Farklı şiirlerde birçok kez Kafdağı’na yapılan yolcuğa dönüş yapılır ve araya başka yerler girse bile, Kafdağı’na yapılan yolculuktan tekrar bahsedilir. Bu durum, divan oluşturulurken şiirlerin yazar tarafından belli bir sıraya konmamış olmasından ya da bazı şiirlerin sırasının daha sonra değişmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Kafdağı dışında önemle bahsedilen diğer bir yer ise kutsal topraklardır. Mekke ve Medine yolculuğunu anlattığı şiirlerde derviş, Hac görevini nasıl yerine getirdiğini anlatan bazı detaylara yer verir. Bu şiirlerde anlatılanların tamamen hayali bir tasvir mi olduğu yoksa kendisinin Mekke ve Medine’yi gerçekten görüp görmediği, şahsi tecrübelerini bu tasvirlerle yansıtır yansıtmadığı hakkında elimizdeki metinden yola çıkarak bir yorum yapmak güçtür. Bilindiği üzere, dervişlerin bir lahzada Mekke ve Medine’ye gidip geldiklerini anlatan çok sayıda anekdot vardır.¹¹ *Hızır-nâme*’deki Hac yolcuğu da aynı yazın geleneğinin bir parçası olarak okunabilir. Benzer şekilde, metnin içindeki çeşitli şiirlerde erenlerin namaz kılmak için Mekke’ye gidip geldiklerinden bahseden mısralar da aynı yazın geleneğinin bir devamıdır.

Bu yolculuklar dışında *Hızır-nâme*’de, tanınmış âlimlerin ve şeyhlerin yaşadığı yerlere yapılan ziyaretlerden de bahsedilir. Örneğın, derviş, Acem diyarına ve Arabistan’a yaptığı yolculukları anlattığı şiirlerde, Veysel Karanî, Ahi Çoban, Abdülkâdir Gilânî, Ebû İshak Kazerûnî, İmâm-ı A’zam ve İmâm-ı Şafî gibi farklı bölgelere ve tarihsel dönemlere ait kişilerden “gördüm” diyerek bahseder.

Sayıca daha az şiirde adı geçse de, Hacı Bektaş da bu eserde önemli bir role sahiptir; ‘Osman illerinin gözcüsü’ olarak tanıtılır ve Osmanlı’nın doğu sınırına yaptığı bir seferde dervişini kendi atına bindirerek ordunun başında sefere gönderir:

Çün Hācı Bekdaşım gelür ben kılına ol görünür

¹⁰ Tasavvuf geleneğinde gönlün kuşa benzetilmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Alpay Tekin 1991.

¹¹ Bu konuda yapılmış bir çalışma için bkz. Ohlander 2012. Konusu Güney Asya bölgesine ait menakib-nâmeler olan bu çalışmada Ohlander, dervişlerin Mekke ve Hicaz’a yaptıklarını söyledikleri hayali ve mucizevi yolculuklarını anlatan kaynakları incelemektedir.

Çağırdığım da bulunur şād oldu dīvāne gönül
[...]

Ben Tolu yüzler sürdüm atı önince yürüdüm
Bindürdi atına beni şād oldu dīvāne gönül
Bindürdi Hünkār atına hem virdi leşker katuma
Var yağı döndür didi şād oldu dīvāne gönül
Var bekle şarkuñ yolların hem gözle ‘Oşmān illerin
Sen hūd bilürsüñ yolların şād oldu dīvāne gönül (s. 99-100)

Anlatının bütününde dikkat çeken iki büyük toplantı vardır. Bunlardan birincisi dervişlerin sema ritüellerini hatırlatırken,¹² diğerinde ise Anadolu’daki tüm gaziler, dervişler ve evliyalar bir araya gelir. Birinci toplantı Kafdağı’nda gerçekleşir ve erenler, veliler zümresi, kâmiller, melekler, kutub ve imameyn ile Arap, Acem ve Rum, herkes oradadır. Bu şiir sembolik olarak sema sırasındaki vecd halini çağırır.

İkinci toplantıyı anlatan şiirde ise toplantının tarihine yer verilir. Şairin belirttiğine göre bu büyük buluşma 880 (1476) yılının Zu’l-ka’de ayının Cuma gecesi gerçekleşmiştir. Diyâr-ı Rûm’un büyük gazilerinin ve evliyalarının isimleri bu şiirde tek tek zikredilir ve toplamda doksan isme yer verilir. Zikredilen isimler abdal, baba, gazi, dede ve veli unvanlarıyla anılırlar ve ‘evliya’, ‘erenler’ ve ‘ricâl-i gayb’ tanımlamaları şair tarafından birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılır.¹³ Şaşırtıcı bir şekilde, bu kişiler arasında adı ilk geçen, şiirlerdeki önemine rağmen, Hacı Bektaş değildir. Şair ilk önce, bugün ismi fazlaca bilinmeyen bir gazi-derviş ile başlar:

Şol ala gözlü Dedegi dir bekle Sivas yolların
Algıl erenler leşkerin bir gine görsem yüzlerin (s. 89-90)

Dedegi Dede, ya da Dedegi Sultan,¹⁴ bugün her ne kadar Seyyid Battal ve Sarı Saltuk gibi meşhur olmasa da, Eğirdir bölgesinde tanınan bir isimdir.¹⁵ Adı anılan diğer kişiler arasında, Seyyid Battal,¹⁶ Ahi Evren,¹⁷ Mevlana ve Sarı Saltuk¹⁸ gibi Selçuklu ve sonrası dönemlerin meşhur gazileri ve velileri, Şeyh Murad, Sureti Baba veya Kara Dede gibi Eğirdir yöresinin gazi-dervişleri ve Eğirdir Zeyni tekkesine mensup şeyhler vardır. Şair bütün bu isimlerin arasında ilk önce Dedegi’nin adını anar ve hemen sonra gelen beyitte bu büyük buluşmaya gelen isimleri saymaya Hacı Bektaş ile devam eder:

Ol Hacı Bekdaş-ı güzîn gözler bu ‘Oşmān illerin
Öpdüm mübârek ellerin bir gine görsem yüzlerin (s. 90)

¹² Sema ile ilgili tartışmalar ve sema geleneği hakkında bilgi için bkz. Lewisohn 1997; Öngören 2010a.

¹³ Bu unvanlar ve kavramlar ile ilgili bilgi için bkz. Ateş 2002; Çelebi 1996; Darling 2000; Kafadar 1995; Köprülü 1988; La-Shay ve Farzin 2014; Lowry 2003; Öztürk 2013; Radtke ve O’Kane 1996; Renard 2008; Tekin 1989; Tekin 2001; Topaloğlu 2013; Uludağ 1991; Uludağ 1994; Uludağ 1995; Uludağ 2013.

¹⁴ Bu isim bazı araştırmalarda “Dedigi Dede”, “Dedigi Sultan”, “Didigi Sultan”, “Didini Sultan” veya “Dediyi Baba” şekillerinde de zikredilmektedir. Bkz. Öztürk 2015: 122-23.

¹⁵ Bölgedeki Dedegi Dede tekkeleri hakkında bilgi için bkz. Bakırer ve Faroqhi 1975; Dedegi Sultan’ın menakıb-nâmesi hakkında detaylı bilgi ve metnin kendisi için bkz. Taşgın 2013a; Taşgın 2013b.

¹⁶ *Battal-nâme* hakkında detaylı bilgi için ve metnin transkripsiyonlu yazımı ile İngilizce çevirisi için bkz. Dedes 1996.

¹⁷ Ahi Evren hakkında bilgi için bkz. Gülşehri 1955; Kartal 2009.

¹⁸ *Saltuk-nâme*’nin tıpkıbasımı için bkz. İz 1974-1984.

Anadolu ve Rumeli gazilerinin ve velilerinin buluşmasını anlatan bu şiir divandaki en uzun şiirdir. Hemen arkasından gelen şiir Hacı Bektaş ile devam eder ve bu şiirle birlikte Hacı Bektaş'ın dervişi kendi atına bindirerek doğu sınırına yapılacak seferde dervişi Osman illerinin koruyuculuğuna getirdiği bölüme geçilir. Erenlerin ve Hızır'ın yardımıyla Osmanlı ordusunun seferi başarıyla tamamlanır. Bu bölümden sonra gelen şiirlerde ise Hacı Bektaş'ın adı tekrar geçmez, derviş önceki şiirlerde olduğu gibi göklerdeki yolculuğundan ve Kafdağı'na yaptığı yolculardan bahsetmeye devam eder. Dikkat çeken son durak olarak, derviş Hızır ile birlikte âb-ı hayâtı ziyaret eder. Eser son olarak bir nasihat bölümü ile kapanır.

Şeyh Mehmed Çelebi'nin divanını oluşturan şiirlerin içeriğine dair bu kısa bilgiler, gazi ve derviş kimliklerinin bir aradalığı ile biçimlenmiş bir anlatıcı-şair portresi çizer. Derviş Muhyiddin'in, diğer adıyla Dolu'nun, miraç yolculuğu, Hızır ile birlikte göklerde ve Kafdağı'nda yaptığı yolculuk ile âb-ı hayâtı ziyareti ve Hacı Bektaş'ın himmetiyle Osmanlı ordusunun başında sefere gidişi her iki kimliğin de anlatının içerisindeki önemine işaret eder. Bununla birlikte, dervişin farklı yerlere yaptığı yolculuklar sırasında "gittim" diyerek anlattığı yerlerin çeşitliliği de farklı türlere ait eserlerin bir aradalığı gibidir. Bu türler, öncelikle mirâc-nâmeler,¹⁹ epik anlatılar, İskender-nâmeler ve menâkıb-nâmelerdir. Ayrıca, görülen yerler ve müşahede edilenler hakkındaki tasvirler *Acâibü'l-mahlûkât*²⁰ türünden eserlerle de ilişkili olarak okunabilir.

Farklı türden metinlerle olan ilişkisinin yanında Şeyh Mehmed Çelebi'nin eserinin belki de en önemli özelliği, bir gazi-dervişin kendi miracını yine bizzat kendisinin anlatıyor oluşudur. Bu özelliğiyle *Hızır-nâme* döneminin Türkçe kaleme alınmış diğer eserlerinden farklı bir yere ayrılır. Bu noktada şu soru sorulmalıdır: Birbirinden farklı biçim ve içerikteki şiirlerden müteşekkil bu eserdeki anlam katmanlarını, eserin farklı türler ve içeriklerle olan bağlarını ve tüm bunlarla birlikte kendisine özgü özelliklerini nasıl okumak gerekir? Bu soruya verilecek cevaplar her şeyden önce yazarın kimliğinde ve metnin şekillendiği ve yazıya geçirildiği yerde aranmalıdır.

Hızır-nâme'nin yazarı Şeyh Mehmed Çelebi'nin hayatı hakkında bugün çok az bilgi sahibiyiz. Kendisi hakkında en fazla bilgi içeren kaynak, on yedinci yüzyılda yazıya geçirilmiş olan ve iki versiyonla günümüze ulaşmış olan bir menâkıb-nâmedir.

Şeyh Mehmed Çelebi ve Menâkıbı: On Yedinci Yüzyıldan Geçmiş Bakış

Şeyh Mehmed b. Şeyh Muhammed Pîrî Halife el-Hoyî (ö. 898/1493-4) Eğirdir'deki Zeyni tekkesinin postnişinidir. Zeyn-i Hâfî (ö. 838/1435) tarafından on beşinci yüzyılın başlarında Herat'ta kurulmuş olan Zeyniyye, bazı kaynaklarda Ebû Hafs Ömer Sühreverdi'nin (ö. 632/1234) kurmuş olduğu Sühreverdiyye ile ilişkilendirilmektedir (Öngören 2003; Öngören 2010b).

Hızır-nâme'nin kendisi Şeyh Mehmed Çelebi'nin hayatı ile ilgili bilgi içermez. Sadece yazarın Zeyniyye ile olan bağından bahseder:

Zeyn-i Hâfî mesleginden ibtidâ
Eyledük bu yolda bulduk intihâ (s. 10)

Metnin on yedinci yüzyıldan sonraki yazma nüshalarının sonuna ise yazarın kısa bir menâkıbı eklenmiştir. Esasen bu menâkıb-nâme Eğirdir'deki Zeyni şeyhlerinin hayatlarını ve kerametlerini anlatan daha büyük bir eserin bir parçasıdır. Bu menâkıb-nâmenin aynı aileye

¹⁹ Mirâc-nâmeler ile ilgili genel bilgi için bkz. Gruber 2005; Gruber 2010. Türk edebiyatında manzum mirâc-nâmeler hakkında bilgi için bkz. Akar 1987. Farklı türden eserlerin içinde yer alan mirâc-nâme bölümleri hakkında bir değerlendirme için bkz. Kuru 2010. Türkçe bir mirâc-nâme örneği için bkz. Develi 1998.

²⁰ Örneğin, bkz. Kut 2012.

mensup olan Şerif Mehmed Efendi (ö. 1631) ve Seyyid Hüseyin (ö. 1644'ten sonra) tarafından on yedinci yüzyılda yazılmış iki farklı versiyonu vardır. Sadık Yazar, Şerif Mehmed'in yazmış olduğu versiyonu eserin altı yazma nüshasını dikkate alarak ve Seyyid Hüseyin versiyonu ile olan farklılıklarını belirterek yayıma hazırlamış ve metni transkripsiyonlu olarak basmıştır (Yazar 2012). Yazar'ın dikkat çektiği üzere, ne Şerif Mehmed ne de Seyyid Hüseyin eserlerine bir başlık koymamışlardır, fakat Şerif Mehmed bu menâkıb-nâmenin Halifi-zâde tarafından yazılmış olan daha eski bir versiyonundan bahseder ve bu eseri “ceddüm Şeyh Burhâneddîn kuddise sırrihunuñ cem' olinan menâkıbın” diye tarif eder. Bu nedenle Yazar, hazırladığı metne *Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddîn* adını verdiğini belirtir (Yazar 2012: 83-85).

On yedinci yüzyıla ait bu menâkıb-nâmenin her iki versiyonunda da anekdotlar bir taraftan Mehmed Çelebi'nin kerametlerini anlatırken, diğer taraftan kendisinin şeyhliğinden şüpheye düşüldüğüne dair göndermeler içerirler. Örneğin, bir hikâyede, Hacı İvaz adlı bir tacir Eğirdir'den Bursa'ya gider ve oradaki Zeyni tekkesinin şeyhi olan Şeyh Tâceddin'in huzuruna varır. Sohbet sırasında Şeyh Tâceddin kendisine Allah dostlarıyla vakit geçirmesini nasihat edince, Hacı İvaz Eğirdir'de hiç Allah dostu olmadığını söyler. Bunun üzerine Şeyh Tâceddin, “Pîrî Hâlîfe Sultân oğlu Şeyh Mehmed Çelebi nice oldu?” diye sorar ve Hacı İvaz, “Aña i'tikâdum yok. Eyü şüflar geyer ve eyü atlara biner ve eyü kılıç kuşanur anda eyle dervişlik añlamadum” diye cevap verir. Şeyh bu sözlere itiraz eder ve “Bre zâlim böyle dime, şimdi ol sultân kuṭb-ı 'âlemdür. İnkâr itme belâya giriftâr olursın” diyerek Hacı İvaz'ı söylediklerine pişman eder. Hikâyenin devamında, Hacı İvaz Eğirdir'e döner dönmez kalbindeki pişmanlıkla birlikte doğru Mehmed Çelebi'nin yanına gider, fakat durum çoktan şeyhe malum olmuştur. Mehmed Çelebi Hacı İvaz'a “Şeyh Tâceddin haber vermeyince bize i'tikâd itmedüñ” deyince Hacı İvaz şeyhin ayağına düşüp tevbe eder (Yazar 2012: 156-159).

Seyyid Hüseyin ise bu hikâyenin farklı bir versiyonunu nakleder. Bu versiyonda bir ulakçının yolda karşılaştığı adamlar Mehmed Çelebi'yi şöyle tarif ederler:

Ol 'azîze Şeyh Mehmed Sultân dirler. Şeyh Pîr Mehmed Hoyî'nüñ oğlu, Şeyhülislâm Berda'î Sultânüñ kızı oğludur. Babası vü dedesi gâyet ulu kimseler idi. Çok kerâmetleri zâhir olup niçe azgunları yola götürüp ve irşâd itmişler idi. Ammâ bu 'azîz babası vü dedesi yolına ve dervişlik yolına gitmeyüp ekâbir tarzında atlar ile ve dikkiklerle vü toğanlarla vü nâzenînler ile vü semmür kürklerle gezdüğü ecilden i'tikâdumuzdan hayfâ vü dirîgâ bu ana dek ne 'aceb gâfil olmuşuz. (Yazar 2012: 99)

Bu sözler üzerine, Şerif Mehmed versiyonundaki cevaba benzer şekilde, ulakçı şöyle der: “Bre zâlimler varuñ ol sultânüñ hâk-i pâyına yüzler sürüp 'özürlerüñüz dileñ ve du'âsın aluñ” (Yazar 2012: 99). Ertesi gün iki yüz kadar adam Şeyh Mehmed Çelebi'nin huzuruna gider. Şeyh ise şöyle cevap verir: “Ulağçısızlere ne 'aceb delâlet itmiş baba vü dede yolına gitmek gâyet az bulunur. Nihâyetü'l-emr herkesi 'ayb ile kabûl etmek gerekdür” (Yazar 2012: 99).

Başka bir hikâyede ise Şeyh Mehmed Çelebi'nin kendisiyle alay eden bir vezire Hızır'ın yardımıyla dersini vermesi anlatılır. Hikâyede Hamid vilayetinin beyi Mesih Paşa, Şeyh Mehmed Çelebi'nin huzuruna gider ve vezir olması için kendisine dua etmesini ister, şayet vezir olursa kendisini dervişleri ile birlikte gazaya götüreceğine dair söz verir. Şeyh halifesi Hayrüddin Dede'ye istihareye yatmasını söyler. Hayrüddin Dede'nin rüyası şeyhe malum olur ve Mesih Paşa'nın vezir olacağını görür. Mesih Paşa vezir olur, fakat sözünü tutmaz. Bunun üzerine Mehmed Çelebi halifesine, “Ol Mesih bizüm şakalumuza güldi, murâdı hâşıl oldu ihmâl idüp bizi añmadı. Yine istiḥâre eyle görelüm kal'ayı bu sene alabilür mi?” der (Yazar 2012: 161). Halifesi rüyasında, Şeyh

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

Mehmed Çelebi'yi Rodos Seferi'nde, Hızır'la konuşurken görür. Mehmed Çelebi Hızır'a Müslümanların kaleye koydukları merdiveni yerinden almasını söyler:

Şeyh eydür ki “Bu def’a olmaz. Vezîr beni masharalığa aldı.” diyüp hâzret-i Hızır’a eydür: “Nerdübânı komañuz.” Şeyh böyle diyicek hâzret-i Hızır dañı müslümânlaruñ hişâra kodusları nerdübâna bir kamañçı urup, nerdübânı pâre pâre eyledi. (Yazar 2012: 162)

Mehmed Çelebi'nin isteği ve Hızır'ın onun isteğine karşılık verip yardım etmesi sonucunda kalenin Müslümanlar tarafından fethi mümkün olmaz.

On yedinci yüzyılda kaleme alınmış olan bu menâkıb-nâmenin her iki versiyonu da Şeyh Mehmed Çelebi'yi keramet sahibi, fakat halk arasında şeyhliğine itimat edilmeyen birisi olarak tasvir etmektedir. Otobiyografik tarzda kaleme alınmış olan *Hızır-nâme*'nin kendisinde ise yaratılışın sırrına eren ve Osmanlı topraklarının gözcülüğünü yapıp zaferler kazanan, on yedinci yüzyılda tasvir edilenden çok farklı bir gazi-derviş portresi çizilir. Bu farklılıkların sebebi ilk önce metinlerin yazarlarında ve yazıldıkları zaman ile bölgesel koşullarda aranmalıdır. Şeyh Mehmed Çelebi eserini on beşinci yüzyılda bir sınır bölgesi olan ve Osmanlı-Karamanoğlu çekişmesinin merkezinde yer alan Eğirdir'de yazmıştır. Zeyni tekkesinin şeyhi olarak öncelikle tekke mensuplarına seslenir. Şerif Mehmed ve Seyyid Hüseyin ise menâkıb-nâmeyi İstanbul'da kaleme almışlardır ve Şerif Mehmed'in saraya olan yakınlığı bilinmektedir (Yazar 2012). On yedinci yüzyılda oluşan yeni metin, aradan geçen iki yüzyılla birlikte değişen koşullar doğrultusunda şekillenmiştir. Bu sürede 'dervişlik' ve 'gazilik' algısında, bölgesel ve tarihsel koşulların da etkisiyle, ciddi değişimler olmuş olmalıdır ve bu ayrı bir araştırma konusudur. Bu noktada, Eğirdir bölgesinin tarihi ve kültürel koşulları *Hızır-nâme* üzerine yapılan araştırmalar için özellikle önem kazanır. On beşinci yüzyılda Eğirdir nasıl bir yerdir ve Şeyh Mehmed Çelebi'nin şiirleri üzerindeki biçimlendirici etkilerine dair neler söylenebilir?

Eğirdir:

Hızır-nâme'de Hamid-ili olarak bahsedilen Eğirdir, on dördüncü yüzyılda Hamidoğulları Beyliği'nin (1301-1423) başkentliğini yapmıştır. Feleküddin Dünder Bey, 707/1307-8 yılı civarında Eğirdir'i başkent ilan eder ve şehre kendi adını vererek 'Felek-âbâd' der. 1324 yılında şehir İlhanlılar tarafından işgal edilir ve İlhanlı hükümdarı Olcaytu Muhammed'e bağlılığını göstermek için bastırıldığı sikkelerde, Dünder Bey, sikkenin darp yeri olarak Felek-âbâd adını kullanır.²¹ 1328 yılında İlhanlı hükümdarı Timurtaş Mısır'a kaçınca, Dünder Bey'in oğlu Hızır Bey şehri İlhanlılardan geri alır. On dördüncü yüzyılın ikinci yarısında şehir Karamanoğulları tarafından sürekli saldırıya uğrar. Eğirdir ilk kez 793/1391 yılında, I. Bayezid zamanında, Osmanlı hâkimiyetine geçer ve Ankara Savaşı'na (1402) kadar Osmanlıların elinde kalır. Savaş sırasında şehir halkı Eğirdir Gölü içindeki Nis Adası'na sığınır, fakat burası da Timur tarafından işgal edilir. Anadolu beyliklerinin tekrar kurulduğu bu dönemde, Timur, Anadolu'dan ayrılırken Eğirdir şehrini Karamanoğullarına bırakır.²² Savaş sonrasında Karamanoğlu Mehmed Bey'in Timur adına bastırıldığı sikkelerde şehirden Eğirdir adıyla bahsedildiği görülmektedir. II. Murad'ın 1425-26 yılında şehri tekrar almasından sonra uzun bir müddet Eğirdir, Osmanlılar ve Karamanoğulları arasında bir sınır şehri olarak kalır (Kofoglu 2006; Uzunçarşılı 1347/1929: 226; Yiğitbaşı 1972).

²¹ Sikkeler hakkında detaylı bilgi için ve sikkelerin görselleri için bkz. Kofoglu 2006: 154-157.

²² 1402-1413 yılları arasındaki tarihsel süreç hakkında detaylı bilgi için bkz. Kastritsis 2007 (Türkçe çevirisi için bkz. Kastritsis 2010).

Eğirdir isminin kendisi de anlam itibariyle bu şehrin bir uç bölgesi olduğunu yansıtmaktadır. 733/1332-33 yılındaki ziyaretinde İbn-i Battuta şehrin adını اکريدر olarak yazar (Tuncel 1994, 494; Waines 2010, 91). Benzer şekilde, 1930 yılı civarında şehirdeki kaleden sökülerek Isparta'ya gönderilen Arapça ve Rumca iki kitabede de şehrin adı 'Ekridur' ve 'Akrotiri' olarak yazılmıştır. 'Akrotiri' Yunancada 'kenar bölge' ve 'kayalık' anlamlarını içerir (Yiğitbaşı 1972: 60-61).

Şehrin on dördüncü ve on beşinci yüzyıllardaki tarihine ve adlandırmasına dair bu kısa bilgiler, Eğirdir ve çevresinin Osmanlı-Karamanoğlu çekişmesinden çok daha eskiye uzanan bir dönemden beri bir sınır ve bir geçiş bölgesi olduğuna işaret eder. Şeyh Mehmed Çelebi 1476 yılında eserini tamamladığında Eğirdir elli yıllık bir Osmanlı şehridir, fakat Halil İncalcık'ın dikkat çektiği üzere, Osmanlı Devleti'nin Karamanoğulları ile komşu olması, Osmanlıları Karamanoğulları için ve özellikle de merkezleri olan Konya için bir tehdit unsuru haline getirmiştir (İncalcık 2005: 20). Osmanlılar tarafından fethinden sonra dahi Eğirdir Karamanoğullarının saldırılarına uğramaya devam eder. Ayrıca, bölgedeki Osmanlı-Karamanoğlu çekişmesinin yanında, Karamanoğullarının Osmanlı Devleti'nin doğudaki komşularıyla, özellikle de Akkoyunlularla işbirliği içinde olması, mevcut durumu Osmanlılar için daha da sorunlu bir hale getirir. Bu nedenle, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında sınır teşkil eden Eğirdir'i dönemin çekişmelerinden ve gerginliklerinden uzak düşünmek mümkün değildir.

1464 yılında Karamanoğulları Devleti'nde çıkan taht kavgasına Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan da müdahil olur ve dönemin Osmanlı sultanı II. Mehmed'in tahta çıkarmak istemediği adayı destekler. Osmanlılar tarafından 1466'da bölgeye düzenlenen seferde Osmanlılara karşı ayaklanan Türkmen boyları dağıtmaya çalışılır ve Karamanoğullarının en büyük destekçisi olan Turgutlu oymağına bağlı Türkmenler Toroslar'ın bir uzantısı olan Bulgar Dağı'na kaçarlar (Lindner 1983: 80). İki yıl içinde Karamanoğullarına ait toprakların kontrolü tamamen Osmanlılara geçer, fakat buna rağmen, Osmanlılar tarafından bölgede tam hâkimiyet kurulması çok daha uzun zaman alacaktır. Halil İncalcık bu süreyi elli yıl olarak tespit eder (İncalcık 2005: 20). Özellikle, Karamanoğulları topraklarındaki Türkmen oymakları arasında en güçlüsü olan ve Karamanoğullarını destekleyen Turgutlular oymağı Osmanlılar için sorun teşkil etmeye devam eder (Lindner 1983: 80).

Osmanlı-Karamanoğulları çekişmesinin yoğun olduğu bu dönemde, Osmanlılar bölgede güçlendikçe ve Karamanoğulları gücünü kaybettikçe Osmanlı ve Akkoyunlu devletleri arasındaki ilişkiler de kötüleşir ve Uzun Hasan bölgede Osmanlıların en büyük rakibi haline gelir (İncalcık 2005: 20). Bu süreçte Uzun Hasan çeşitli Türkmen boylarının desteğini alır, en büyük destekçileri ise Karamanoğullarının da en büyük destekçisi olan Turgutlu oymağı olur (Lindner 1983: 80). Osmanlı ve Akkoyunlu devletleri arasında 1471-1473 yılları arasında gittikçe artan gerilim, 1473 yılında Osmanlı ordusunun Doğu seferine çıkmasıyla sonuçlanır. Osmanlılar tarafından Osmanlı-Akkoyunlu sınırına çok sayıda akıncı kuvveti gönderilir. Fatih Sultan Mehmed, emrindeki yeniçeri ordusu ile birlikte Anadolu'ya geçer ve kendisine katılan Anadolu ve Rumeli beylerbeyliklerinin birlikleri ile doğu sınırına doğru hareket eder. Bu sırada Uzun Hasan'ın ordusunun bir kısmı Erzincan'da konuşlanmıştır. Hem asker gücü hem de elindeki imkânları Akkoyunlu ordusundan çok daha iyi durumda olan Osmanlı ordusu savaşı kazanır (Woods 1999: 110-120).

Şeyh Mehmed Çelebi'nin divanını yazdığı veya divanı oluşturan şiirleri bir bütün halinde bir araya getirildiği 1476 yılı uzun yıllar sürmüş olan Osmanlı-Karamanoğulları çekişmesinin ve onu takip eden Osmanlı-Akkoyunlu mücadelesinin hemen arkasından gelmektedir. Savaşla son bulan bu çekişme ve gerginlikler Osmanlıların lehine sonuçlanmıştır. Bu nedenle, *Hızır-nâme* okunurken metinde geçen gazi-dervişlerin kimler oldukları ve bunlara atfedilen önem, metin tarihsel bağlamında okunduğunda özellikle önem kazanır. Makalenin "Giriş" bölümünde değinilen,

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

Anadolu'nun ve Rumeli'nin gazilerinin ve evliyalarının isim isim sayıldığı büyük buluşmayı anlatan şiirin neden Dedegi Sultan ile başlayıp Hacı Bektaş ile devam ettiği sorusu bu tarihsel bağlam içinde kendisine bir cevap bulur. Dedegi Sultan adına bölgede ismiyle anılan tekkeler mevcuttur (Bakırer ve Faroqhi 1975) ve ünü on dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda Hamidoğulları ve Karamanoğulları gazileri arasında ve Eğirdir bölgesinde oldukça yaygın olmalıdır. “Dediği” kelimesinin etimolojik açıklamasını tartışan makalesinde Rıdvan Öztürk, yaygın kanının aksine, Dedegi'nin isminin, “de-” fiilinden değil, “dede” kelimesinden türetildiğini ve Dedegi'nin “Orta Anadolu merkezli en eski tarikatın dedesi olduğu[nu]” ileri sürer (Öztürk 2015, 128). Bütün bu bilgiler ile birlikte, Osmanlı'nın doğu sınırına yapılan seferi destekleyen gazi ve evliyalardan ilki önce Dedegi'nin adının anılması, Osmanlı-Karamanoğulları çekişmesi bağlamında okunduğunda oldukça sembolik bir anlam kazanır: Bölgede o dönemde belki de en çok üne sahip olan bir gazi-derviş, diğer Müslüman devletleri değil, Osmanlı ordusunu desteklemektedir.

Eğirdir'in bir sınır şehri olmasının ve on beşinci yüzyılda Osmanlı-Karamanoğlu çekişmesinin tam ortasında kalmış olmasının yanında önemli bir özelliği daha vardır: Konya'ya ve dolayısıyla o dönemde Anadolu'daki en önemli eğitim merkezlerinden birisi olan Sadreddin Konevî Dergâhı Kütüphanesi'ne yakın bir konumdadır. Sadreddin Konevî Dergâhı on beşinci yüzyılda dönemin ünlü mutasavvıflarının ve âlimlerinin uğrak yeridir. Örneğin, Akşemseddin'in (ö. 1459) ve Molla Camî'nin (ö. 1492) Konevî Dergâhı'na geldiği bilinmektedir (Bayram 2008: 59). Konevî Dergâhı'nın ve buradaki kütüphanenin tasavvuf ehli için önemi herkes tarafından kabul edilmekle birlikte, burayı *Hızır-nâme* için ayrıca önemli yapan, Eğirdir Zeyni tekkesinin ikinci şeyhi ve Şeyh Mehmed Çelebi'nin babası olan Pîrî Halîfe'nin burada ünlü şeyh Abdüllatif Makdisî'den ders almış olmasıdır (Bardakçı 2008: 28). Bu bilgi, Eğirdir Zeyni tekkesi ile Konevî Kütüphanesi arasındaki muhtemel bağı daha da kuvvetlendirir.

Mikail Bayram'ın Sadreddin Konevî'nin vasiyeti hakkında yaptığı incelemede belirttiği üzere, Konevî'nin şahsi kütüphanesinde felsefe, tıp, fıkıh, tefsir ve hadis kitapları ile kendi eserlerinden oluşan geniş bir koleksiyon vardır. Ölümünden sonra hangi kitabının kime verileceğini ve nasıl değerlendirileceğini açıkladığı vasiyetinde Konevî, sahip olduğu felsefe kitaplarının satılmasını ve bu kitaplardan elde edilen gelirin Müslüman fakirlere verilmesini ister. Tıp, fıkıh, tefsir ve hadis kitapları ise Şam'a gönderilecek ve Şam'da ilim ile meşgul olanlara verilecektir. Kendi yazmış olduğu kitaplar ise damadına verilecektir. Ayrıca Konevî, ölümünden sonra hiç kimsenin İbnü'l-Arabî'nin kitaplarında ve kendi kitaplarında gizli anlamlar aramasını istemez ve bu kitaplar hakkında şerh yazılmasını yasaklar (Bayram 2002).

Kendi vasiyetine rağmen, Konevî'nin istekleri yerine getirilmemiş, dostları ve akrabaları kitaplarının satılmasına ve Şam'a gönderilmesine izin vermemişlerdir. Vefatından hemen sonra, aynı yıl içinde (1274), mezarı ile külliye'deki medrese ve cami arasına bir kütüphane inşa edilmiş ve bütün kitapları bu kütüphaneye bağışlanmıştır. Sonraki yıllarda bu kitapların sayısında, yeni gelen bağışlarla veya çeşitli nedenlerle kütüphaneden kaybolan kitaplarla, değişimler olmuştur (Bayram 2002). Kütüphanenin ilk döküm kaydı bugün elimizde yoktur. Karamanoğullarının Osmanlılar tarafından fethinden sonra yapılan 888/1483 tarihli sayımda ise yüz yetmiş kitap kayıtlıdır (Erünsal 2015: 115). İsmail Erünsal, bu sayımda hazırlanan listede diğer kütüphane kataloglarında yer verilmeyen bazı ayrıntılar olduğuna dikkat çeker. Örneğin, listede müellif hattı olan nüshalar belirtilmiştir (Erünsal 2015: 412) ve bunlar arasında İbnü'l-Arabî'ye ait müellif nüshası eserler de vardır (Erünsal 2015: 115). Konevî'nin, İbnü'l-Arabî'nin Halep'teki vefatından, İbnü'l-Arabî'nin kitaplarını Konya'ya getirmiş olduğu bilinmektedir. 1483 tarihli sayımda bu kitapların bazılarının hala Konevî Kütüphanesi'nde saklanmakta olduğunu görüyoruz. Ayrıca, koleksiyondaki kitapların bazılarında ne zaman ve kime okuduklarını gösteren sema kayıtları ve Konevî'nin bizzat kendisine ait olan kitapların üzerinde bunu belirten imzası vardır. Mikail Bayram'ın belirttiğine göre, İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki *Fütûhât* nüshası örneğinde olduğu

Turkish Studies

gibi, koleksiyondaki kitapların bazıları bugün başka kütüphanelerdedir. Konevi Dergâhı'ndaki koleksiyon 1926 yılında Konya'daki başka bir kütüphaneye, Yusufâğa Kütüphanesi'ne nakledilmiştir (Bayram 2002).

Konevî Kütüphanesi'ndeki kitaplar ile Şeyh Mehmed Çelebi'nin şiirleri arasında içerik açısından nasıl bir bağ kurulabilir? Şeyh Mehmed Çelebi'nin divanı incelendiğinde, şiirlerin bazı kelimeler etrafında örüldüğü görülür. Bunlar, *acâib*, *cezbe*, *gayb*, *gevher*, *gizli*, *ilme'l-yakîn*, *keşf* (*olundu*), *ledün ilmi*, *meczûb*, *nazar*, *sır*, *tayy*, *vasl* ve *zevk* gibi kelimelerdir. Bunlar arasında *keşf* kelimesi anlatının içindeki anahtar kelimedir; derviş miraç yolculuğu sırasında gördüğü mucizeleri ve yaşadığı halleri “keşf olundu” diyerek dile getirir. *Keşf* kelimesini merkeze koyarak metindeki anlatıyı kuran sözcük öbeği ise bizi İbnü'l-Arabî, Sadreddin Konevî ve takipçileri tarafından oluşturulmuş olan külliyyata ve tasavvufun nazari yorumuna götürür.²³ *Keşf*, bu külliyyatı oluşturan eserlerin de en temel kavramlarından bir tanesidir.²⁴ Diğer bir anahtar kelime ise *zevk* kelimesidir. İbnü'l-Arabî bilginin türlerinden bahsederken ‘zevk ilimleri’ diye tabir ettiği bir tanımlama yapar ve bu bilgi bizzat müşâhede ile, tecrübe yoluyla kazanılan bilgidir (Demirli 2008: 134-135). Ekberî-Konevî okulunun oluşturduğu bu terminoloji, otobiyografik tarzda yazılmış bir miraç anlatısı olması nedeniyle benzeri diğer Türkçe eserlerinden farklı bir yerde duran *Hızır-nâme*'nin muhtemel kaynaklarını tespit etmemizi sağlar.

İslamî edebiyatlarda miraç anlatıları Hz. Muhammed'in miracından mülhem olarak yazılmıştır ve büyük çoğunluğu sadece Hz. Muhammed'in miracını anlatmaktadır. Öte yandan, miraç anlatıları sadece İslam sonrasına özgü değildir; İslam öncesi dönemlerden de günümüze ulaşan çeşitli örnekler vardır. Nimet Yıldırım tarafından Farsçadan Türkçeye çevirisi yapılmış olan *Ardâvirâf-nâme* bu örneklerden bir tanesidir (Yıldırım 2011a). Ayrıca, İslam sonrası dönemlerde Arapça ve Farsça kaynaklarda miracın sadece peygamberlere özgü olup olmadığı tartışılmış ve bazı mutasavvıflar ve âlimler kendi miraçlardan bahseden eserler yazmışlardır. Örneğin, *Kitâbu'l-mirâc*'ta Kuşeyrî (ö. 465/1073), miracın sadece peygamberlere özgü olup olmadığını tartışır. On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda yazdıkları eserlerde Sühreverdi (ö. 1191) ve İbnü'l-Arabî (ö. 1240) ruhun yükselişini anlatırlar ve kendi miraçlarından bahsederler (Gruber 2005; al-Samarrai 1968).

Kitapları Konevî tarafından Konya'ya getirilmiş olan İbnü'l-Arabî, dört ayrı eserinde kendi miracından bahsetmektedir. Bunların birincisi *Kitâbu'l-mirâc* adıyla da bilinen, 1197 tarihli *el-İsrâ ilâ makâmi'l-Esrâ*'dır. İkincisi 1205-6 tarihli *Risâletü'l-envâr*'dır. Üçüncüsü ve dördüncüsü ise 1202 ve 1232 yılları arasında yazılmış olan *Fütühâtü'l-Mekkiyye*'nin içinde, 37 bölüm ve 167. bölüm olmak üzere, iki ayrı bölüm halinde yer alır.²⁵ Bu dört eser arasında, bugün bir nüshası İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbu'l-mirâc*, Şeyh Mehmed Çelebi'nin şiirlerinin kaynaklarını tespit etmek açısından önemlidir.²⁶ Nüsha üzerindeki sema kaydı, bu nüshanın 1235 yılında İbnü'l-Arabî'nin huzurunda okunmuş olduğunu bildirmektedir. Nüshanın İstanbul'a nasıl gittiği bilinmemekle birlikte, Mikail Bayram tarafından tespit edilmiş olan İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki *Fütühât* nüshası örneğinde olduğu gibi, *Kitâbu'l-mirâc*'ın İbnü'l-Arabî'nin huzurunda okunmuş olan bu nüshası da bir şekilde Konevî Kütüphanesi'nin dışına çıkmış olmalıdır. Burada bizim için önemli olan, Şeyh Mehmed Çelebi'nin bu eserden haberdar olması ihtimalidir. Benzer şekilde, *Risâletü'l-envâr*'daki ve *Fütühât*'taki miraç ile ilgili bölümler de *Hızır-nâme*'de anlatılan miraç yolculuğu ile ilişkili olarak okunabilir.

²³ Nazari tasavvuf konusunda detaylı bilgi için bkz. İbnü'l-Arabî 2013; Demirli 2008; Konevî 2012.

²⁴ İlk Osmanlı müderrisi Dâvud el-Kayserî'nin (ö. 751/1350) *keşf* kelimesinin İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'indeki anlamı konusunda yaptığı açıklama için bkz. Ali 2012, 144.

²⁵ Bu eserler ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Chowdhury 1973; Morris 1987; Morris 1988.

²⁶ Veliyüddün Efendi Koleksiyonu, nr. 1628. Ayrıca bkz. Akkaya 2010.

İbnü'l-Arabî ve takipçilerinin oluşturduğu külliyyattan bahsederken mutlaka incelenmesi gereken diğer bir eser de *Fusûsu'l-hikem*'dir (627/1229-30). *Fusûsu'l-hikem*, İbnü'l-Arabî'nin Anadolu'da belki de iyi bilinen eseridir ve Ekrem Demirli'nin belirttiği üzere, üzerine yazılan şerhler başlı başına ayrı bir külliyyat oluşturmaktadır (Demirli 2008). Konevî'nin (ö. 673/1274), Dâvud el-Kayserî'nin (ö. 751/1350) ve Yazıcı-zâde Muhammed'in (ö. 854/1451) yazdığı şerhler *Hızır-nâme*'den önce Anadolu'da yazılmış en meşhur *Fusûs* şerhlerindedir (Konevî 2012; Ali 2012; Tahrali 1999). Ayrıca, Şeyh Mehmed Çelebi'nin babası Pîrî Halife'nin (ö. 1460), Konevî'nin *en-Nusûs* adlı eserine *Zübdetü't-tahkîk ve Nüzhetü't-tevfîk* başlıklı Arapça bir şerh yazdığı bilinmektedir. Bu eserin nüshaları günümüze ulaşmıştır (Yazar 2012, 144-145). Eğirdirli Zeyni şeyhlerinin Seyyid Hüseyin tarafından kaleme alınmış olan menâkıb-nâmesinde belirtildiğine göre ise, Şeyh Mehmed Çelebi de babasının yazmış olduğu bu şerhe bir şerh yazmıştır, fakat bugün elimizde bu esere ait herhangi bir nüsha yoktur (Yazar 2012: 31-32 ve 144-145). Şeyh Mehmed Çelebi böyle bir eser yazmamış olsa dahi, babasının yazmış olduğu şerhin varlığı Eğirdir Zeyni tekkesi ile Ekberî-Konevî külliyyatı arasındaki bağı ortaya koyar. *Hızır-nâme*'deki mevcut kelime hazinesi ile şiirlerin içeriği de Şeyh Mehmed Çelebi'nin bu külliyyata ait eserlere aşinalığına işaret eder.

Sonuç: Şeyh Mehmed Çelebi'nin Divanını Nasıl Okumalı?

Şeyh Mehmed Çelebi'nin akademik araştırmalarda *Hızır-nâme* adıyla bahsedilen divanı, bir dervişin, Hızır'ın himmetiyle yaptığı yolculukları ve Hacı Bektaş'ın himmetiyle Osmanlı ordusunun doğu seferine katılımını anlatan bir metindir. Otobiyografik tarzda yazılmış bir miraç yolcuğu içermesi nedeniyle benzeri Türkçe eserlerden farklı bir karakter sergiler ve içeriğiyle mitolojik anlatıların, *Acâibü'l-mahlûkat* türünden eserlerin, sınır boylarındaki gaza anlatılarının, tasavvufi şiirlerin ve varlığın ne olduğunu tartışan risalelerin arasında bir yerde durur.

Hızır-nâme'nin yazıldığı Eğirdir bölgesi, hem Osmanlı ile Karamanoğulları devletleri arasında bir sınır bölgesi olması hem de Konevî Dergâhı Kütüphanesi'nin bulunduğu Konya'ya yakın bir konumda yer alması nedeniyle oldukça hareketli bir bölgedir. Konumu nedeniyle Eğirdir, Osmanlı-Karamanoğulları çekişmesinin merkezinde yer almış ve aynı zamanda Osmanlı ile Akkoyunlu devletleri arasındaki gerginliklerden ve savaştan etkilenmiştir. *Hızır-nâme*'de Hacı Bektaş'ın Osmanlı topraklarının koruyucusu olarak tanıtılması ve dervişi kendi adına bindirerek bu görevi ona devretmesi yaşanan bu siyasi çekişmelerin ve savaş ortamının metnin içeriğine olan bir etkisidir. Ayrıca, bu bölümden hemen önce gelen, Anadolu ve Rumeli evliyalarının ve gazilerinin birer birer sayıldığı bölüm de bu tarihsel bağlamla birlikte okunmalıdır.

Konevî Dergâhı Kütüphanesi ise, hem Anadolu tasavvufu için önemli bir eğitim merkezi oluşu hem de içerdiği külliyyat ile *Hızır-nâme*'nin içeriğini biçimlendiren unsurlardan bir tanesidir. Şeyh Mehmed Çelebi'nin babası Pîrî Halife'nin Konevî Dergâhı'nda ünlü şeyh Abdülatif Makdisî'den ders aldığı bilinmektedir. Ayrıca, Pîrî Halife, Sadreddin Konevî'nin yazmış olduğu *en-Nusûs* adlı esere Arapça bir şerh yazmıştır. Eğirdir Zeyni tekkesinin Ekberî-Konevî okuluyla olan bu bağının Pîrî Halife'den sonra Eğirdir Zeyni tekkesine postnişin olan oğlu Şeyh Mehmed'in Çelebi'nin şiirlerinde de devam ettiği görülmektedir. Divanı oluşturan şiirler, Ekberî-Konevî okulunun terminolojisiyle yazılmışlardır. Bu nedenle, şiirlerde anlatılan miraç yolculuğu da Ekberî-Konevî külliyyatını oluşturan eserler ile birlikte okunmalıdır.

Yazarın şiirde biri Türkçe diğeri Arapça olan iki mahlası bir arada kullanıyor oluşu ise farklı yazın geleneklerinin ve kültürel birikimlerin *Hızır-nâme*'de bir araya gelmiş olduğuna işaret eder. *Hızır-nâme*'yi oluşturan şiirler dil ve üslup özellikleriyle Anadolu'da şekillenmiş olan Yunus tarzı şiir geleneğinin bir devamıdır. Dolu mahlası *Hızır-nâme*'yi Yunus tarzı şiir geleneğine bağlarken, Muhyiddin mahlası İbnü'l-Arabî ve takipçilerinin oluşturduğu külliyyat ile birlikte düşünülmelidir.

Turkish Studies

KAYNAKÇA

- Akar, Metin (1987). *Türk Edebiyatında Manzum Mirac-nameler*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Akkaya, Veysel (2010). “Bir İbn Arabi Takipçisi: Şemsüddin İsmail b. Sevdekin.” *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 25: 251-259.
- Ali, Mukhtar H. (2012). *Foundations of Islamic Mysticism: Qaysari's Introduction to Ibn 'Arabi's Fusus al-hikam – A Parallel English-Arabic Text*. Milton Keynes: Spiritual Alchemy Press.
- Alay, Zehra (2005). “Muhyiddin Çelebi'nin Hızır-namesi (İnceleme-Metin).” Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Alpay Tekin, Gönül (1991). “Feyzi Çelebi'nin Şem‘ u Pervanesi.” *Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA)/Journal of Turkish Studies (JTS)* 15: 1-157.
- _____ (1991). “Turkish Literature.” *Islamic Spirituality*. Ed. Seyyed Hossein Nasr. New York: The Crossroad Publishing Company. 350-361.
- _____ (1995). “Fatih Devri Türk Edebiyatı.” *İstanbul Armağanı I – Fetih ve Fatih*. Haz. Mustafa Armağan. İstanbul. 161-235.
- Altınok, Baki Yaşar (2007). *Hızırname – Alevi Bektaşî Adab ve Erkanı (Buyruk)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Altunmeral, Mehmet (2013). “Hızırname’de Eğirdir ve Eğirdirli Veliler.” *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2: 504-512.
- Ateş, Süleyman (2002). “Kutub”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 26: 498-499.
- Bakırer, Ömür ve Suraiya Faroqhi (1975). “Dediği Dede ve Tekkeleri.” *Türk Tarih Kurumu Belleten* 155: 447-471.
- Bardakçı, Mehmet N. (2008). *Eğirdir Zeyni Zaviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divanı*. Isparta: Eğirdir Belediyesi.
- Bayram, Mikail (2002). “Sadru’d-Din Konevi Kütüphanesi ve Kitapları.” *Türkler* VII: 892-898.
- Bayram, Fatih (2008). “Zaviye-Khankahs and Religious Orders in the Province of Karaman: The Seljukid, Karamanoğlu and the Ottoman Periods, 1200-1512.” Doktora Tezi. Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Bulut, Muhammet Ali (2003). “Eğirdirli Şeyh Mehmet Dede Sultan’ın Hızırname’si.” Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Chowdhury, A. B. M Habibur Rahman (1973). “Three treatises on the theme of al-Isra’ wa’l-mi’raj: being an edition of Ibn ‘Arabi’s Kitab al-isra’ ila al-maqam al-asra, Ibn Sawdakin’s Kitab al-najat, and al-Ghaiti’s Kitab al-ibtihaj.” Doktora Tezi. SOAS, 1973.
- Çelebi, İlyas (1996). “Gayb.” *TDVİA* 13: 404-409.
- Darling, Linda T. (2000). “Contested Territory: Ottoman Holy War in Comparative Context.” *Studia Islamica* 91: 133-163.
- Dedes, Yorgos (1996). *The Battalname, An Ottoman Turkish Epic Wondertale. Introduction, Turkish Transcription, English Translation and Commentary*. Cambridge, MA: Harvard University.

- Demirli, Ekrem (2008). *Nazari Tasavvufun Kurucusu, Sadreddin Konevi*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Develi, Hayati (1998). “Eski Türkiye Türkçesi Devrine Ait Manzum Bir Mirac-name.” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 28: 81-228.
- DeWeese, Devin (2012a). “A Neglected Source on Central Asian History: The 17th Century Yasavi Historiography.” *Studies on Sufism in Central Asia*. Surrey: Ashgate Publishing. I II: 38-50.
- _____ (2012b). “Sacred Places and ‘Public’ Narratives: The Shrine of Ahmad Yasavi in Hagiographical Traditions of the Yasavi Sufi Order, 16th-17th Centuries.” *Studies on Sufism in Central Asia*. Surrey: Ashgate Publishing. X: 353-376.
- _____ (2012c). “*The Masha’ikh-i Turk* and the *Khojağan*: rethinking the links between the Yasavi and Naqshbandi Sufi traditions.” *Studies on Sufism in Central Asia*. Surrey: Ashgate Publishing. VI: 180-207.
- Erturan, Elif (2009). “Muhyi’-d-din Çelebi’nin Hızır-name Adlı Mesnevisi (Dil İncelemesi-Metin-Sözlük)”. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Erünsal, İsmail E. (2015). *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Franke, Partrick (2000). *Begennung mit Khidr*. Beirut: Orient Institute der DMG.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2013). *Yunus Emre: Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Gruber, Christiane (2005). “The Prophet Muhammad’s Ascension (*Mi’rāj*) in Islamic Art and Literature, ca. 1300-1600.” Doktora Tezi, University of Pennsylvania, 2005.
- _____ (2010). *The Ilkhanid Book of Ascension: A Persian-Sunni Devotional Tale*. London; New York: I. B. Tauris Publishers.
- Gülşehri (1955). *Gülschehris Mesnevi auf Achi Evran, den Heiligen von Kirschehir und Patron der türhischen Zünfte*. Franz Taeschner. Wiesbaden: F. Steiner.
- İbnü’l-Arabî, Muhyiddin (2013). *Fusûsu’l-Hikem*. Çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- İnalcık, Halil (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- İz, Fahir (1974-1984). *Saltukname*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Kafadar, Cemal (1995). *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State*. Berkeley: University of California Press.
- Karaduman, Ruken (2004). “Eğridirli Şeyh Muhiddin Dolu ‘Hızırname’.” Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Karamustafa, Ahmet T. (2005). “Yesevîlik, Melâmetîlik, Kalenderîlik, Vefâîlik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu.” *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. Ed. Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: Türk Tarih Kurumu. 61-88.
- Kartal, Ahmet (2009). “Keramat-ı Ahi Evran Mesnevisi Üzerine Notlar.” *Divan Edebiyatı Araştırma Dergisi* 2: 223-242.

Turkish Studies

- _____ (2014). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Kastritsis, Dimitris (2007). *The Sons of Bayezid: Empire Building and Representation in the Ottoman Civil War of 1402-13*. Leiden; Boston: Brill.
- _____ (2010). *Bayezid'in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kocatürk, Vasfî Mahir (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıcından Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Kocaer, Sibel (2015). "The Journey of an Ottoman Warrior Dervish: *The Hızırname (Book of Khidr)* Sources and Reception." Doktora Tezi. SOAS, 2015.
- Kofoğlu, Sait (2006). *Hamidoğulları Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Konevî, Sadreddin (2012). *Fusûsu'l-Hikem'in Sırları*. Çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Köprülü, Mehmed Fuad (2005). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Köprülü, Orhan F. (1988). "Abdal". *TDVİA* 1: 61-62.
- Kuru, Selim S. (2010). "Pious Journey, Sacred Desire: Observations on the Mi'raj in Early Anatolian Turkish Verse Narratives." *The Prophet's Ascension: Cross-Cultural Encounters with the Islamic Mi'raj Tales*. Ed. Christiane Gruber and Frederick Colby. Bloomington: Indiana University Press. 192-205.
- Kut, Günay (1998). "Anadolu'da Türk Edebiyatı." *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: IRCICA. 21-68.
- _____ (2004). "Osmanlı (Batı Oğuz) Sahası: Erken Dönem (1200-1512) Nazım." *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı* 4. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. 304-564.
- _____ (2012). *'Acaibü'l-mahlukat ve Garayibü'l-mevcutat*. İstanbul: Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı.
- La-Shay, Hussein ve Negahban Farzin (2014). "Abdal." *Encyclopaedia Islamica*. Brill Online. <http://www.encyquran.brill.nl/entries/encyclopaedia-islamica/abda-l-COM_0023>
- Lewisohn, Leonard (1997). "The Sacred Music of Islam: Sama' in the Persian Sufi Tradition." *British Journal of Ethnomusicology* 6/1: 1-33.
- Lindner, Paul Rudi (1983). *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*. Bloomington: Indiana Univesity Press.
- Lowry, Heath W. (2003). *The Nature of the Early Ottoman State*. Albany: State University of New York Press.
- Morris, James Winston (1987). "The Spiritual Ascension: Ibn 'Arabi and the Mir'aj Part I." *Journal of the American Oriental Society* 107: 629-652.
- _____ (1988). "The Spiritual Ascension: Ibn 'Arabi and the Mir'aj Part II." *Journal of the American Oriental Society* 108: 63-77.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2008). "Hızırname." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 17: 417-419.
- Ohlander, Erik S. (2012). "Mecca real and imagined: Texts, transregional networks, and the curious case of Baha' al-Din Zakariyya of Multan." *Sufism and Society: Arrangements of the Mystical in the Muslim World, 1200-1800*. London; New York: Routledge. 34-49.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

- Öngören, Reşat (2003). *Alimlerin Gözdesi Bir Tarikat: Zeyniyye*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- _____ (2010a). “Osmanlılar Döneminde Sema ve Devran Tartışmaları.” *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi* 25: 123-132.
- _____ (2010b). “Sühreverdiyye.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)* 38: 42-45.
- Öztürk, Eyüp (2013). *Velilik ile Delilik Arasında, İbnu’s-Serrac’ın Gözünden Muvelleh Dervişler*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Öztürk, Rıdvan (2015). “Dediği Sultan Adı ve Bir Yerelleştirme Örneği: Dedegi-Dediği.” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 74: 119-130.
- Radtke, B. Ve J. O’Kane (1996). *The Concept of Sainthood in Early Islamic Mysticism*. Richmond, Surrey: Curzon Press.
- Renard, John (2008). *Friends of God: Islamic Images of Piety, Commitment and Servanthood*. Berkeley: University of California Press.
- al-Samarrai, Qassim (1968). *The Theme of Ascension in Mystical Writings: A study of the theme in Islamic and non-Islamic mystical writings*. Baghdad: The National Printing and Publishing.
- Sarıkaya, Saffet (2007). “Hızırname’nin Bektaşiliğe Dair Malumatı ve Hızırname Çerçevesine Bektaşî Kültüründe Hızır İnancı.” 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni*. Haz. Filiz Kılıç ve Tuncay Bülbül. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.
- Schimmel, Annemarie (1981). “Yunus Emre.” *Yunus Emre and His Mystical Poetry*. Indiana: Tulip Tree Publications. 59-85.
- Şentürk Ahmet A. ve Ahmet Kartal (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Şeyh Mehmed Çelebi. *Divan-ı Muhyid-din [Divan-ı Şeyh Mehmed Çelebi Sultan], [Hızırname]*. <<http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/MC/id/6002>>
- Tahrall, Mustafa (1999). “A General Outline of the Influence of Ibn ‘Arabi on the Ottoman Era.” *Journal of the Muhyiddin Ibn ‘Arabi Society* 26: 43-54.
- Tatçı, Mustafa (1997). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Taşgın, Ahmet (2013a). “Dediği Sultan ve Menakıbı: Konya ve Çevresinde Alevi Bektaşî Ocaklarının İzleri.” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 66: 213-230.
- _____ (2013b). *Dediği Sultan ve Menakıbı: Konya ve Çevresinde Ahmet Yesevi Halifelerinin İzleri*. Çizgi Kitabevi.
- Tekin, Şinasi (1989). “XIV. Yüzyılda Yazılmış Gaziliğin Tarikası ‘Gaziliğin Yolları’ Adlı Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni.” *Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA)/Journal of Turkish Studies (JTS)* 13: 139-204.
- _____ (2001). “Türk Dünyasında Gaza ve Cihad Kavramları Üzerine Düşünceler [Başlangıcından Fetret Devrine Kadar].” *İştikakçının Köşesi*. İstanbul: Simurg Yayınları. 151-197.
- Topaloğlu, Bekir (2013). “Veli.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 43: 24-25.
- Tuncel, Metin (1994). “Eğridir.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 10: 494-495.
- Uludağ, Süleyman (1991). “Baba.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 4: 365-366.
- _____ (1994). “Dede.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9: 76.

Turkish Studies

- _____ (1995). "Erenler." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 11: 294-295.
- _____ (2013). "Veli." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 43: 25-28.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1347/1929). *Anadolu Kitabeleri*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Waines, David (2010). *The Odyssey of Ibn Battuta*. London: I.B. Tauris.
- Woods, John E. (1999). *The Aqquyunlu: Clan, Confederation, Empire*. Salt Lake City: University of Utah Press.
- Yazar, Sadık (2012). *Eğirdirli Münevver Bir Ailenin Hikâyesi: Şerîf Mehmed'in Menâkıb-ı Şeyh Burhâneddin'i*. İstanbul: Okur Akademi.
- Yiğitbaşı, Süleyman Sükûti (1972). *Eğirdir-Felekâbad Tarihi*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.
- Yıldırım, Nimet (2011a). *Ardâvîrâfnâme*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Yıldırım, Rıza (2011b). "Rum'da Öksöğüyü Tutan Kimdi? *Saltukname* ve *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi*'nde Yer Alan Bir 'Menkıbe'ye Göre Rum Erenleri." *Hitit Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi, I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*. II: 595-633.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Kocaer, S. (2016). "On Beşinci Yüzyıl Anadolu'sunda Bir Zeyni Dervişin Yolculuğu: Şeyh Mehmed Çelebi Ve Divanı (Hızır-Nâme) / The Journey of A Zeyni Dervish in Fifteenth Century Anatolia: Şeyh Mehmed Çelebi and His Divan (Hızır-Nâme)", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/10 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9360>, p. 361-380.

EÄŸirdir Zeyni Zaviyesi ve Äzeyh Mehmed ÄŸelebi divanÄ± : (HÄ±zÄ±rname) / Mehmet Necmeddin BardakÄŸÄ±. By: BardakÄŸÄ±, Mehmet Necmettin, 1957- [] . Material type: BookPublisher: EÄŸirdir, Isparta : Mehmet Necmeddin BardakÄŸÄ±, 2008.Description: 329 sayfa; 24 cm.Content type: text Media type: unmediated Carrier type: volumeISBN: 9789759371210; 9759371219.Subject(s): Mehmed ÄŸelebi, -1494 or 1495 | Mehmed ÄŸelebi, -1494 or 1495 HÄ±zÄ±rname | Sufism -- Turkey -- EÄŸirdir -- Biography | Sufi poetry, Turkish.